

Met deze nieuwsbrief wil ik op een verantwoorde en onafhankelijke manier informatie geven over actuele onderwijsthema's. Standpunten die hier worden ingenomen zijn uitsluitend deze van mijzelf en kunnen in geen enkel opzicht toegeschreven worden aan welbepaalde organisaties of onderwijsnetten en/of -koepels. Ik streef er naar om mijn standpunten grondig en, waar mogelijk, ook wetenschappelijk te onderbouwen. Een duidelijke bronvermelding laat de kritische lezer toe om de gebruikte informatie te verifiëren.

www.nieuwsbriefleren.be
nieuwsbrief.leren@gmail.com

Jaargang 13
februari - maart 2013

Voorwoord

Veel later dan gepland: de 94^e Nieuwsbrief Leren. De reden? Het mailprogramma dat ik gebruikte kon het grote aantal abonnees niet meer aan. Het duurde even voor ik een krachtiger programma gevonden had. Vanaf nu zou het verzenden weer foutloos moeten verlopen. Dit brengt mij trouwens bij het volgende punt: de afgelopen maanden heb ik gemerkt dat de nieuwsbrieven door een aantal *hotmail*- en *skynet*- e-mailadressen geweigerd worden. Waarschijnlijk worden ze door de *spam*-filter niet toegelaten. Normaal volstaat het om nieuwsbrief.leren@gmail.com toe te voegen aan de lijst met veilige afzenders om dit probleem op te lossen. Het lijkt een beetje zinloos om dit hier in dit voorwoord te schrijven aangezien de nieuwsbrief, als jullie dit lezen, bij jullie wel aangekomen is. Maar zo kunnen jullie deze informatie indien nodig doorgeven aan andere mensen die zich afvragen waarom ze de nieuwsbrieven niet meer ontvangen. Ik zet deze opmerking zeker nog op de intekenbladzijde van mijn website, maar of ze daar gelezen zal worden? Als ik merk hoe het inschrijfformulier soms ingevuld wordt, heb ik daar toch mijn twijfels over.

Veel lezers vroegen mij de afgelopen periode wat dat abstracte vierkantje in de hoofding van de nieuwsbrief nu eigenlijk is. Het antwoord is simpel: een *QR*-code of *Quick Response*-code. Deze code bevat, net zoals de streepjescode op verpakkingen, gecodeerde informatie. In dit geval een verwijzing naar: <http://www.nieuwsbriefleren.be>. Met een cameraatje en de juiste software op je slimme telefoon of je *tablet* (Wat is trouwens het Nederlandse alternatief voor dit Engelse begrip?) kun je deze code inlezen waarna je de website kunt bezoeken zonder het internetadres in te tikken. Men moet nu eenmaal meegaan met zijn tijd. Maar dat kenden jullie al van me.

Terwijl ik dit schrijf, realiseer ik mij dat de honderdste nieuwsbrief bij leven en welzijn in december van dit kalenderjaar zal verschijnen. Ergens had ik dat graag samen met jullie op de een of andere inhoudelijke manier willen vieren, maar helaas ontbreekt het me aan tijd en middelen om dit te organiseren. Zoals je weet is de nieuwsbrief een uit de hand gelopen hobby en wordt hij kosteloos verspreid. Ik ben van plan deze ook kosteloos te houden, maar dat heeft zo zijn consequenties. Sponsoring is ook geen optie, aangezien elke vorm van sponsoring een stukje van mijn onafhankelijkheid doet afkalven. Zeker nu het grootste onderwijsportaal van Vlaanderen ook officieel onder het Vlaamse onderwijsdepartement valt, blijft een eerlijke en kritische noot meer dan noodzakelijk. Daar wil ik de komende tijd, nog meer dan vroeger, werk van maken.

Momenteel is de Vlaamse aanpassing van het boekje *Leerlingen met een specifieke hulpvraag* van de Nederlandse auteurs Pyt Nauta en Marinus Giesing in druk. Dit boekje is een groot succes in Nederland (ongeveer 80000 (!) exemplaren gingen er al over de toonbank) en geeft op een beknopte manier achtergronden en tips voor de omgang met leerlingen met speciale noden. De thema's die aan bod komen zijn problemen met aandacht, concentratie en werkhouding; problemen met sociaal contact en communicatie; eetstoornissen; gezondheidsproblemen; neurologische problemen; leerproblemen en persoonlijkheidsproblemen. Je raadt het juist: ik mocht de Vlaamse aanpassing doen. Van zodra het verschijnt, geef ik jullie als eerste de juiste referenties.

In dit nummer sta ik nog even stil bij de **Nationale (!)**¹ **OnderwijsTentoonstelling (NOT)** die dit jaar in Utrecht doorging. Ik wil nog een tweetal materialen aan jullie voorstellen die ook in Vlaanderen zeer bruikbaar zijn.

Tot slot wil ik het werk van Luc Koning nog even onder de aandacht brengen. Het lijkt immers een heel aantal mensen te ontgaan dat dit nog altijd brandend actueel en zeer bruikbaar is.

Nec dominus, nec servus!

Lieven

¹ Het is wel degelijk de **Nationale OnderwijsTentoonstelling**. Iemand was zo vriendelijk me daar na het lezen van de vorige nieuwsbrief attent op te maken. Maar goed, voor een Vlaming als ik (of zoals iemand onlangs in het Engels tegen me zegde: *For a Flamingo abroad* ©) is het evengoed de **Nederlandse OnderwijsTentoonstelling**.

Gezien op de NOT: Draaitaal

DE REUVER, M., *Draaitaal*, Schoolsupport, Utrecht, 2013.

Het beheersen van een ruime en gedifferentieerde woordenschat is zeer belangrijk in het onderwijs. Zo belangrijk dat er vanaf de kleuterschool tot en met het zesde leerjaar actief en systematisch moet aan gewerkt worden. Hiermee bedoel ik niet dat men de leerlingen woordenlijstjes uit het hoofd moet laten leren, wel dat men de woorden uit de schooltaal moet aanbrengen in de contextrijke situaties van de verschillende schoolvakken. Deze context is niet in het minst belangrijk voor de woorden met een overdrachtelijke betekenis en de homofone woorden. Daarenboven vereist een systematische aanpak ook dat de leerlingen voldoende effectieve leertijd krijgen om zich die woorden eigen te maken. Wie in onze talige maatschappij de onderwijskansen van alle leerlingen wil bevorderen, moet niet alleen inzetten op technisch en begrijpend lezen maar ook op een van de belangrijkste voorwaarden voor succes daarin, de woordenschat. Hoe je effectief woordenschatonderwijs kunt geven staat trouwens heel mooi beschreven in het boek van Marzano, *Wijs met woorden*¹. Dat het evalueren van de woordenschat dan ook een plaats verdient in om het even welk leerlingvolgsysteem, staat als een paal boven water.

Op de NOT maakte ik (in prepublicatie) kennis met de woordenschatspelletjes *Draaitaal* van Marcel de Reuver die voor een stuk aansluiten op de visie van Robert Marzano. Dit zijn acht kaartspellen voor het tweede tot en met het vijfde leerjaar. Elk spel bestaat uit twaalf sets van 4 kaarten. In elke set staat een bepaald thema centraal. Deze thema's zijn:

- Vogels (midden 2^e leerjaar | groep 4);
- Boerderij (einde 2^e leerjaar | groep 4);
- Dieren (midden 3^e leerjaar | groep 5);
- Vruchten (einde 3^e leerjaar | groep 5);
- Lichaamsdelen (midden 4^e leerjaar | groep 6);
- De tuin (einde 4^e leerjaar | groep 6);
- Muziek (midden 5^e leerjaar | groep 7);
- Europese steden (einde 5^e leerjaar | groep 7).

Op de afbeeldingen hieronder zie je hoe een en ander in zijn werk gaat. Per set van vier kaarten ga je op zoek naar een woord, een begrip dat thuishoort onder het centrale thema. Daarvoor moet je bij elke kaart uit vier alternatieven het juiste antwoord zoeken op de gestelde vraag. Dat antwoord leg je dan leesbaar voor je neer. Het cijfer op de kaart geeft aan op welke positie. Meteen zie je dat dit spel toelaat dat de leerling zichzelf controleert. Als alle antwoorden juist zijn en de kaarten in de correcte volgorde liggen, lees je van links naar rechts met de letters die op een gekleurde achtergrond staan een correct Nederlands woord dat bij het thema hoort. In het voorbeeld hieronder is het gevonden woord: 'harp', wat perfect past binnen het centrale thema van het volledige kaartspel: 'muziek'.

Waarom ik deze kaartspellen zo sterk vind? Omdat ze verder gaan dan het opdreunen van synoniemen en het raden actief tegengaan. Elke vraag doet beroep op de begripsmatige opvulling van het woord. Dit geldt voor:

- het centrale thema per kaartspel;
- de woorden die gebruikt worden als antwoordalternatieven;

¹ MARZANO, R., *Wijs met woorden. Een zesstapenaanpak voor het aanleren van schooltaal*, Bazalt, Vlissingen, 2011, 112 blz.

- de controlewoorden van elke set.

Zo zijn dat bij het kaartspel met als centrale thema 'muziek' bijvoorbeeld de woorden harp, luit, toon, jazz, gong, noot, pauk, trom, drum, tuba en lied. Samengevat komt het er op neer dat de auteur er zorg voor draagt een woord, of een begrip niet te verenigen tot een deelaspect. In totaal komen in alle kaartspellen samen 1640 woorden aan bod¹.

Kostprijs: zie <http://www.schoolsupport.nl/Retail/Draaitaal+woordenschat>

Gezien op de NOT: Hulpwaaier AD(H)D in de klas

MAK-PETERS, L., VERFAILLIE, L. AD(H)D in de klas. Tips en strategieën bij de hand, Pica, Huizen, 2012, 144 blz., ISBN-13: 978-90-77826-18-8.

De Nederlandse uitgeverij Pica heeft, na het succes van de hulpwaaiers over autisme² en gedragsproblemen³, een hulpwaaier uitgebracht om in de klas beter om te gaan met kinderen met AD(H)D. Ook nu heb je als leerkracht geen reden meer om te beweren dat er geen overzicht bestaat van de tips en strategieën die je kunt aanwenden om deze leerlingen in de klas nog beter te begeleiden. Het is geen volledige lijst geworden van alle strategieën en bronnen, maar wel een zeer uitgebreide lijst van maatregelen die hun nut al eerder hebben bewezen.

Ook nu weer maken de auteurs gebruik van gemakkelijk herkenbare rubrieken om orde te scheppen in hun uitgebreide aanbod. Elk onderdeel kreeg immers een eigen kleur:

- Lichtgroen: algemene informatie over AD(H)D;
 - de kernkenmerken;
 - de subtypes;
 - de essentiële verschillen tussen ADHD en ADD;
 - comorbiditeit;
 - ...
- Blauw: AD(H)D op school;
 - algemene tips;
 - communicatietips;
 - sociale tips;
 - gedrag van het kind in crisissituaties op school;
 - ...
- Paars: De leeromgeving in het (speciaal) basisonderwijs en het voortgezet onderwijs;
 - organisatie van het klaslokaal;
 - gebruik van het gewone en digitale schoolbord;
 - omgang met schoolmateriaal;
 - buitenschoolse leeractiviteiten;
 - ...
- Donkergroen: Richtlijnen bij belonen en straffen;
- Oranje: Specifieke strategieën;
 - werken met aandachtssignalen om de leerling bij de les te krijgen;
 - werken met het ADHD schema (**A**anmoedigen, **D**agelijks oefenen, **H**ulpmiddelen gebruiken, **D**oor de vingers zien) uit de ADHD-toolkit van Marina Danckaerts en Ilse Dewitte;
 - inzetten van welbepaalde hulpmiddelen;
 - werken met vijf wandelkaartjes per dag;
 - werken met eenvoudige, geluiddempende aanpassingen;
 - ...
- Geel: een uitgebreide bronnenlijst.

Kostprijs: € 14,95

¹ (((4 x 4) x 12) + 12) x 8) + 8 = 1640

² Zie: <http://boeketje-onderwijs.skynetblogs.be/archive/2012/11/01/hulpwaaier-autisme-in-de-klas.html>.

³ Zie: <http://boeketje-onderwijs.skynetblogs.be/archive/2012/11/01/hulpwaaier-positive-behavior-support.html>.

Luc Koning: zeker niet controversieel maar wel visionair?

Het is in Vlaanderen een beetje stil geworden rond de figuur van Luc Koning. Men kent hem nog, men gebruikt nog vaak zijn materialen, maar er wordt veel minder dan vroeger over hem gesproken. De man verdient beter. Veel beter. Waarom? Omdat hij jaren terug samen met Kees Vernooy één van de grootste pleitbezorgers was van het lezen. Waar Kees Vernooy meer de kant van de theorie en het onderzoek belichaamde, belichaamde hij meer de praktische kant van het leren lezen in zijn geheel en het remediëren in het bijzonder. Waarmee ik niet wil gezegd hebben dat hij de theorie niet kende. Wel in zekere mate. Juist daarover wil ik het hier hebben.

De afgelopen jaren heb ik me meer en meer verdiept in de theorie van het lezen en begrijpend lezen. De komst van de nieuwe AVI-procedure heeft dat inderdaad versterkt, maar was daarvoor zeker niet de aanleiding. Al in de jaren negentig maakte ik kennis met het werk van Luc Koning: ik had het voorrecht om over de schouders van collega Etienne Bollaert mee te mogen kijken toen die één van de eerste opleidingen die Luc Koning in Vlaanderen gaf voor het behalen van een *dyslexie-certificaat* volgde. Van het een kwam het ander en op een bepaald moment remedeerde ik zelf leerlingen met de *Speciale leesbegeleiding*. Zo leerde ik meer en meer alles wat van zijn hand kwam waarderen. Intussen zijn we jaren verder. Eerlijkheidshalve moet ik zeggen dat ik veel dingen die Luc Koning jaren terug al propageerde nu een hoge vlucht zie nemen. Vandaar ook het woord *visionair* in mijn titel. De man heeft zich inderdaad niet altijd even geliefd gemaakt omdat hij man en paard durfde te noemen. Vaak deed hij dat echter terecht. Graag som ik hier op waarom ik zijn werk in verband met het technisch en begrijpend lezen opnieuw onder de aandacht wil brengen.

- Eerst en vooral heb je zijn typologie van de leesproblemen zoals hij deze halverwege de jaren negentig in de tweede druk van zijn *Praktijk- en cursusboek voortgezet lezen* uitstekende en waar hij het technisch lezen, het leesbegrip en het taalbegrip verenigde tot een soort lexicale drie-eenheid die toeliet om aan leesproblemen een meer specifieke naam te geven, gaande van dyslexie over leesproblemen naar hyperlexie;
- Aan de hand van zijn *GLOOT-model* ging hij op zoek naar het kind achter het leesprobleem. In dat model ging hij er van uit dat het Gedrag van het kind het resultaat was van de interactie tussen de kenmerken van de Leerling, de kenmerken van de Onderwijsgevende, de kenmerken van de sociale en materiële Omgeving en de Taakkenmerken. Om dit alles na te gaan gebruikte hij een *GLOOT-vragenlijst* die onder meer ook aandacht had voor de metacognitieve aspecten van het lezen. Die aandacht voor het metacognitieve vind je trouwens ook terug in zijn dynamisch procesgericht leesonderzoek.
- Met dit dynamisch procesgericht leesonderzoek pleitte hij voor een meer protocolgerichte, maar daarom geen starre aanpak van het onderzoek naar het lezen. Iets waar bepaalde moderne diagnostische protocollen een puntje kunnen zuigen.
- Bij zijn *Bodegraafse leestoets* stelde hij openlijk de vraag of het hardop lezen bij alle kinderen wel de beste maat is om het leesniveau weer te geven. De *Bodegraafse leestoets* is een toets waarbij kinderen gedurende vijf minuten bij de afgebeelde tekeningen het juiste woord uit drie alternatieven moet aanstrepen. Daarbij leest het de woorden in stilte.
- Bij de oude (en intussen ook bij de nieuwe AVI-leeskaarten) stelde hij mini-toetsen op om heel kort na te gaan wat de leerlingen van de tekst begrepen hadden. Wie de aard van deze vragen en de visie van Christel Van Vreckem op begrijpend lezen kent, moet met mij beamen dat veel van zijn vragen vanuit het model van Christel Van Vreckem te legitimeren zijn. Hetzelfde geldt trouwens ook voor zijn orthodidactische programma *Begrijpend lezen speciaal* uit 1991. Hierin vind je niet alleen het juiste soort vragen, maar biedt hij ook een heleboel strategieën aan die vandaag de dag, soms onder een andere naam, standaard aan de leerlingen aangeleerd worden.
- Veel van de leestechneken die hij door de jaren heen heeft gepromoot, zijn intussen door veel andere mensen omarmd. Heel veel van die technieken kunnen nu perfect aangewend worden bij het realiseren van effectieve leestijd voor alle leerlingen en bij het realiseren van de convergente differentiatie.

Bij dit alles heb ik het nog niet gehad over het werk dat deze man nog verricht heeft op het vlak van de gedragsproblemen en het systematisch opvolgen van de kleuters, waarbij hij heel veel aandacht had voor enerzijds de betrokkenheid van de ouders bij het gebeuren en anderzijds de opvoedingsondersteuning.

Je hoeft het niet met alles eens te zijn wat deze man vertelt en brengt. Dat ben ik ook niet. Je moet wel durven toegeven dat hij vaak heel juiste uitspraken deed én doet en heel goede materialen ontwikkelt en blijft bijwerken. Als Kees Vernooy een begrip is op het vlak van lezen, dan is Luc Koning dit ook. En daar kun je niet omheen.